

Kennisnetwerk moet grafcultuur beschermen

‘Meer kennis nodig over historische waarde graf’

Begraafplaats Noordwijk, Groningen

Kerkhoven kunnen cultuurhistorisch heel waardevol zijn, maar die waarde wordt niet altijd onderkend, stelt hoogleraar Bart Ramakers. Begraafplaatsbeheerders worstelen met de vraag; wanneer heeft een graf historische waarde? Het kennisnetwerk Memento Mori heeft als doel het beschermen van cultureel funerair erfgoed en wil kennis over grafcultuur verspreiden.

Afgemat door lichaamskwalen, Uitgeput door ziekte en pijn, Moest toen onze lieve moeder, Hier een prooi der wormen zijn. "Als dit op een grafsteen staat, heb je vrijwel zeker te maken met een grafmonument in de provincie Groningen. Deze grafdichten vind je elders in het land nauwelijks", vertelt Bart Ramakers. Hij is hoogleraar Oudere Nederlandse Letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) en namens de RUG mede-initiatiefnemer van het kennisnetwerk Memento Mori (gedenk te sterven). Dit netwerk beslaat de drie noordelijke provincies en het Duitse Ostfriesland en houdt zich bezig met het funeraire erfgoed in dat

gebied. Museumhuis Groningen coördineert het geheel.

Symboliek

Het verspreiden van kennis over grafcultuur was twee jaar geleden één van de drijfveren om Memento Mori op te zetten. "Er bestaat een ruime publieke belangstelling voor begraafplaatsen. Het zijn laagdrempelige, zichtbare plekken die cultuurhistorisch waardevol zijn. Maar er is vaak sprake van verwaarlozing. Kerkhoven kunnen ook een toeristische waarde hebben die niet wordt onderkend", stelt Ramakers. "Er is bovendien een informatievraag gericht op beheer en behoud. Welke graven ruim je, welke

behoud je? Veel begraafplaatsbeheerders worstelen met die vraag. Wanneer heeft een graf historische waarde? Je komt dan ook op kennis over begraven en over de cultuur. Een graf kan cultuurhistorische waarde hebben vanwege de steen of de graftekst en -symboliek maar ook omdat de overledene historisch iets heeft betekend." De universiteit wilde met haar expertise de erfgoedsector van dienst zijn en richtte zich daarbij op sterven en begraven. Met behulp van Europese subsidie gingen verschillende organisaties in Noord-Nederland en Noord-Duitsland een samenwerkingsverband aan.

Zuinig

Leon Bok, deskundige op het gebied van grafcultuur en eigenaar van Bureau Funeraire Adviezen vindt dat de belangstelling voor de cultuurhistorische waarde juist tegenvalt. "Ik heb wel met gemeenteambtenaren om de tafel gezeten die beslissen wat er met een begraafplaats gebeurt. Mijn eerste vraag is dan: 'Wie van u is wel eens op de begraafplaats geweest?' Het antwoord is meestal bedroevend. De beheerder is vaak niet eens uitgenodigd bij zo'n overleg. Soms hebben ze zijn functie opgeheven en doet het Hoofd Groen het begraafplaatsbeheer erbij." Bok stelt dat er vaak een klein draagvlak is om zuinig om

Begraafplaats Veenhuizen, Drenthe

hun overledenen nog veel begraven in familiegraven. "In Duitsland is je familiegraf een belangrijke plek. Er zijn verscheidene oude graven geruimd om ruimte te maken. Dat gaat ten koste van de historische identiteit", vult Leon Bok aan.

‘Soms wordt een historische grafsteen achteloos tegen de muur gezet’

te gaan met kerkhoven en begraafplaatsen. "Mensen willen er niet over nadenken. De dood is toch nog vaak een taboe. Als de beheerder dan een uitgerangeerde gemeentebestuurder is, krijgt dit thema een erg lage prioriteit. Een beheerder die wel bewust met het erfgoed omgaat, vindt meestal moeilijk weerklank. Een park onderhoudt je uit algemene middelen, bij een begraafplaats is dat een discussiepunt."

Duitsland

"We werken hard aan bewustwording voor het erfgoed", zegt Ramakers. "Vooral in Duitsland. Daar zijn de kerkhoven eigendom van kerkgemeenschappen. Het cultuurhistorisch besef verschilt dan ook sterk. Soms wordt een historische grafsteen achteloos tegen de muur gezet omdat er een vaag besef is dat je hem niet zomaar kunt weggooien. Tussen prachtige, oude, waardevolle grafmonumenten worden moderne, strakke grafstenen geplaatst." Een verschil tussen Duitsland en Nederland is dat de Duitsers

Begraafplaatsbeheerders, vrijwilligers en ook de erfgoedinstellingen zijn gebaat bij onderzoek en kennisuitwisseling, meent Ramakers. Memento Mori wil een databank opzetten waarin alle graven en grafmonumenten in het gebied geregistreerd zijn. Daarin komen dan onder meer de afmetingen, namen, poëzie en andere tekst en het materiaal in te staan. "Doet zich dan de vraag voor of een graf geruimd kan worden of wil je iets weten over een graf, dan is die informatie eenvoudig te achterhalen. Op deze manier kun je ook rekening houden met de geschiedenis die nog ontstaat. Je voorkomt wellicht dat graven worden geruimd waarvan we over honderd jaar zeggen dat het jammer is dat ze geruimd zijn", zegt Ramakers. "We willen het zo inrichten dat uiteindelijk aansluiting op een Europese databank mogelijk is."

Forse klus

Bok noemt het plan 'ambitueus'. "Het idee is geweldig. Maar als het bestand eenmaal is

gemaakt dan is het nog een forse klus alle veranderingen bij te houden. Bovendien zijn er veel praktische zaken waar je tegenaan loopt. Begraafplaatsen hebben bijvoorbeeld niet altijd een adres, een gemeentelijke herindeling geeft meteen meerdere wijzigingen en stel dat je literatuur eraan wilt koppelen. Waaraan koppel je dan een boek waarin meerdere begraafplaatsen zijn beschreven?" Bok vindt het belangrijk om mensen erbij te betrekken. "Een database biedt geen bescherming", zegt hij. "De kennis moet bij de mensen zijn die ermee werken." Ramakers beaamt dat het samenwerken met de stakeholders belangrijk is. "We zoeken zeker aansluiting bij gemeentes, toeristische organisaties en de uitvaartbranche." ■

Memento Mori

De volgende partijen werken samen in het netwerk Memento Mori:

Rijksuniversiteit Groningen
Museumhuis Groningen
Stichting Oude Groninger Kerken
Fryske Akademy
Drents Plateau
Interreg Deutschland Nederland
Eems Dollard Regio
Ostfriesische Landschaft
Schlossmuseum Jever
Johannes a Lasco Bibliothek Emden
Niedersächsisches Landesarchiv, Staatsarchiv
Aurich